

результате проведення качественного и количественного анализа энергосбережения, служат в дальнейшем основанием для разработки ресурсосберегающей стратегии.

Вывод. Увеличение объема финансирования проектов по повышению энергоэффективности требует наличия ряда факторов для обеспечения благоприятствующей среды для инвестиций. Сюда входит установление цен на энергию с полной окупаемостью затрат, определение цены экологических и иных внешних факторов, стабильная и благоприятная нормативно-правовая база, наличие мер для улучшения информированности о возможностях повышения энергоэффективности, и надлежащим образом функционирующая цепочка поставок практических навыков, услуг и технологий, требуемых для реализации данных возможностей. Необходимым компонентом будет являться наличие финансирования, оцененного соответствующим образом для отражения уровня риска данных инвестиций.

За счет энергосбережения можно существенно повысить уровень конкурентоспособности предприятий, а также снизить экологический ущерб окружающей среде. Внедрение на предприятии инновационной стратегии и стратегии

энергосбережения приводят к снижению затрат, повышению качества, расширению номенклатуры и ассортимента продукции, повышению уровня сложности производства.

Дефицит собственных средств для осуществления энергосберегающей деятельности сегодня испытывают подавляющее большинство отечественных промышленных предприятий. Финансирование энергосберегающих программ в Украине фактически не проводится. Это связано с нестабильной экономической ситуацией в стране, в связи с этим, перспективным направлением является привлечение дополнительных инвестиций в энергоэффективные проекты.

Литература

1. Государственное агентство по энергоэффективности и энергосбережению Украины [Электронный ресурс] // - 2011. – Режим доступа: <http://naer.gov.ua/ru/archives/1220>
2. Официальная веб-страница ОАО «Газпром» [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.gazprom.ru/>
3. *Немировский И. А., Ганжа Н. Г.* Структура управления энергоэффективностью региона / И. А. Немировский, Н. Г. Ганжа // Энергосбережение. Энергетика. Энергоаудит. – 2009. – № 2. – с. 32–34.
4. *Скрыпник Е. А.* Управление ресурсосбережением на промышленных предприятиях / Е. А. Скрыпник // Энергосбережение. Энергетика. Энергоаудит. – 2009. – № 1. – с. 45–52.
5. «Химия под газом», Журнал «Эксперт» [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.expert.ua/articles/16/0/1036/>

УДК 33.71

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

В.О. Бочерова, О.І. Карпова

Резюме. У статті проаналізовано сучасний стан банківського кредитування позичальників-фізичних осіб. Визначено основні тенденції розвитку споживчого кредитування в Україні. Досліджено макроекономічні та регіональні аспекти банківського кредитування населення на споживчі цілі. Обґрунтовано практичні рекомендації щодо вдосконалення банківського кредитування індивідуальних позичальників.

Ключові слова: споживчий кредит, кредит, відсоткова ставка, споживчі цілі.

Споживче кредитування з кожним роком набуває все більшої актуальності. Це пов'язано з тим, що всі ланки суспільства прагнуть ефективно функціонувати, а без розвитку банківської інфраструктури, насамперед споживчого кредитування, неможливий нормальний розвиток суспільства, а саме всіх його верств населення.

Дослідженню теоретичних питань організації банківського кредитування населення на споживчі цілі присвячені праці зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів А. Даниленка, В. Зінченка, Г. Карчевої, Д. Лагугіна Г. Панової, В. Савчука та ін. Однак кредитування населення в Україні потребує подальших наукових досліджень і розробок, зокрема в мовах подолання кризи актуальним є виявлення тих проблем і тенденцій, які в даний час мають місце в кредитних взаємовідносинах банків з позичальниками-фізичними особами, та пошуку шляхів удосконалення сучасних форм споживчого кредитування [1, с. 124].

Основною метою роботи є макроекономічний аналіз стану споживчого кредитування в Україні, визначення поточних проблем та шляхів їх вирішення.

Споживче кредитування відіграє значну роль у забезпеченні соціальних потреб населення, формуванні платоспроможного попиту, який, у свою чергу, впливає на розвиток економіки країни, полегшуючи процес реалізації продукції, прискорюючи отримання прибутку і доходів Державного бюджету. Починаючи з 2007 року спостерігається стрімке зростання споживчого кредитування, яке відбувалося навіть в умовах фінансової нестабільності, коли банки змінювали умови кредитування майже щомісяця. Так, у період з 2007 по 2008 рік

обсяги наданих кредитів фізичним особам збільшились на 11499,75 млн.грн. Але поступово, починаючи з кінця 2008 року, обсяги кредитів почали зменшуватись. Як свідчить таблиця 1 частка кредитів, наданих фізичним особам у 2009 році становила 45,3%, у 2010 році – 22,4%, у 2011 році – 19,4%. Спостерігається стрімке зменшення частки споживчих кредитів у кредитному портфелі та зростання частки кредитів наданих суб'єктам господарювання. Так станом на 01.09.2011 р. їх частка становила 80,6%, коли у 2007 році – 51,1% (табл. 1).

Таблиця 1.
Динаміка та структура вимог банків за кредитами, наданими в економіку України (на кінець періоду) [2]

Період (рік)	Кредитний портфель, усього (млн. грн.)	Кредити суб'єктам господарювання		Кредити фізичним особам	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%
2007	462149,10	236063,19	51,1	149212,81	48,9
2008	759686,00	409467,74	53,9	264210,31	46,1
2009	635422,01	347806,77	54,7	214850,36	45,3
2010	613285,07	476181,35	77,6	144121,52	22,4
01.09.2011	658109,05	530319,71	80,6	140120,50	19,4

В умовах нестабільного фінансового стану позичальників та високого рівня проблемної заборгованості у 2011 році продовжилось подальше щомісячне зменшення залишків за кредитами, наданими сектору домашніх господарств (табл. 2).

Таблиця 2.
Кредити домашнім господарствам за цільовим спрямуванням, млн.грн. [3]

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	01.06.2011 р.
Споживчі кредити	115032	186088	137113	122942	126348
Кредити на нерухомість	40778	88352	98792	81953	77094
Інші кредити	4577	6050	5343	4643	5001
Усього	160386	280490	241249	209538	208444

За підсумками року вони зменшились на 1094 млн.грн., або на 0,5% (у 2010 році на 13,1%; у 2009 році на 14,0%) і на 01.06.2011 р. становили 208444 млн.грн. Це відбулося за рахунок зменшення кредитів на нерухомість на 4859 млн.грн., або на 6% у 2011 році, а у 2010 році за рахунок зменшення споживчих кредитів – на 10,3%, кредитів на нерухомість – на 17,0%, інших кредитів – на 13,1% (табл. 2) [3].

Більш наглядно це можна побачити на рисунку 1, на якому представлено структуру кредитів домашнім господарствам за цільовим спрямуванням.

Рис. 1. Структура кредитів домашнім господарствам за цільовим спрямуванням.

Протягом певного часу на споживчому кредитному ринку України спостерігалася тенденція до зростання обсягу споживчих кредитів наданих в іноземній валюті. Так, починаючи з 2007 року відбувається значне зростання попиту на кредитні ресурси в іноземній валюті з боку позичальників, в тому числі фізичних осіб, що зумовило активне залучення банками коштів за кордоном, внаслідок чого обсяги кредитування фізичних осіб в іноземній валюті займали більшу частину (63,6%), ніж в гривні (36,4%). Така тенденція спостерігалася до кінця 2008 року, після чого 23 червня 2009 року Верховна рада внесла зміни до деяких законів, а саме кредитування населення в іноземній валюті, які стосувалися подолання негативних наслідків фінансової кризи. Відповідно до цих змін фінансові установи мають право надавати кредити в іноземній валюті фізичним особам - резидентам і нерезидентам, які не займаються підприємницькою діяльністю, тільки для оплати послуг нерезидентам за лікування та навчання за кордоном. Фінансові установи надають кредити шляхом безпосереднього безготівкового спрямування коштів на рахунок лікувальної установи або закладу освіти за умови пред'явлення фізичною особою-позичальником відповідних підтверджуючих документів та з урахуванням вимог нормативно-правових актів Національного банку України, що регулюють порядок здійснення переказів

іноземної валюти за дорученням та на користь фізичних осіб [4]. Таким чином з 2010 року відбувається зменшення частки кредитів наданих в іноземній валюті, так у порівнянні з 2009 роком вона зменшилась з 72,4% до 69,1% (табл. 3.). У червні 2011 року цей показник склав 65,3%, та враховуючи той факт, що 8 липня 2011 року Верховна Рада ухвалила Закон "Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо врегулювання відносин між кредиторами і споживачами фінансових послуг", зокрема, статтю 11 Закону України "Про захист прав споживачів" доповнено нормою, яка забороняє надання (отримання) споживчих кредитів в іноземній валюті на території України, ми вважаємо що буде спостерігатися тенденція до збільшення обсягів кредитів наданих у гривні [5, с. 44].

Таблиця 3.

Кредити надані домашнім господарствам за видами валют [3]

Період (рік)	Усього, млн.грн.	У національній валюті		У іноземній валюті	
		млн.грн.	%	млн.грн.	%
2007	160386	58403	36,4	101938	63,6
2008	280490	78822	28,1	201668	71,9
2009	241249	66669	27,6	174580	72,4
2010	209538	64758	30,9	144780	69,1
2011	208444	72013	34,5	136431	65,3

На обсяг наданих кредитів впливала величина відсоткових ставок, які постійно змінювались. За даними НБУ, наприкінці 2008 року ставки за раніше отриманими позиками в іноземній валюті вирости на 3%, до 16-18%, а в гривні – на 5%, до 22-24%. Така політика банків викликала масове невдоволення клієнтів, що призвело до прийняття Верховною радою закону № 661 – VI, що забороняє банкам в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема збільшувати розмір процентної ставки за кредитами або зменшувати його в депозитах. Облікову ставку з 12 серпня 2009 року було встановлено в розмірі 10,25% річних, з 8 червня 2010 року її розмір було зменшено – до 9,5% річних, проте через місяць її розмір зменшено ще на один відсоток, а з 10 серпня 2010 року НБУ знизив розмір облікової ставки з 8,5% до 7,75% річних, що є дійсною і на сьогоднішній день [3].

Банкіри дуже стурбовані втратою можливості впливати на кредитні ставки, адже ця заборона зв'язує їм руки. Натомість очевидний позитивний ефект від заборони відчули позичальники, які тепер можуть бути впевнені, що черговою хвилі підвищення процентних ставок не слід чекати. Динаміку зміни процентних ставок за споживчими кредитами можна простежити на рис. 2.

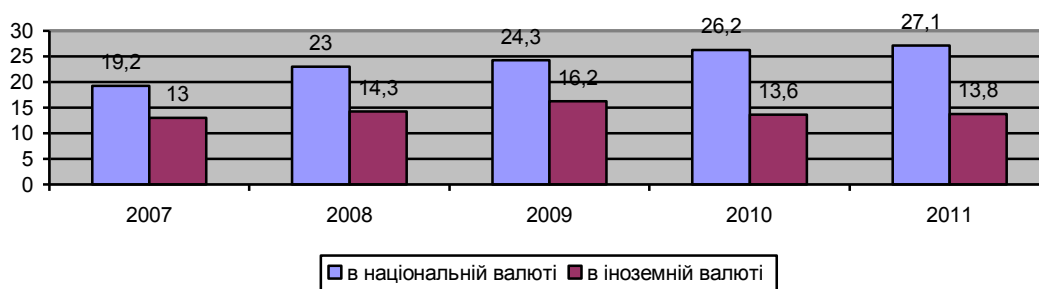

Рис. 2. Величина відсоткових ставок за споживчими кредитами в Україні за 2007-2011 рр., % [3].

Серед кредитів, що їх надають банківські установи фізичним особам, домінують довготермінові кредити (табл. 4). До 2009 року спостерігалась тенденція до зростання довготермінового кредитування. Так у 2007 році питома вага довгострокових кредитів фізичним особам становила 87,1%, у 2008 році – 90%, у 2009 році – 90,6%. Починаючи з 2010 року відбувається зменшення цього показника до 87,3%, а у 2011 році знову незначне збільшення – 85,1% [3].

Таблиця 4.

Вимоги банків за кредитами, наданими фізичним особам України, за термінами користування [3]

Період (рік)	Усього, млн.грн.	Короткострокові кредити		Довгострокові кредити	
		млн.грн.	%	млн.грн.	%
2007	160386	20733	12,9	139653	87,1
2008	280490	27803	10	252678	90
2009	241249	22523	9,1	218726	90,6
2010	209538	26559	12,7	192979	87,3
2011	208444	31025	14,9	177419	85,1

На цьому фоні помітно виділяється регіональний аспект банківського споживчого кредитування. Так, структура ринку банківського споживчого кредитування населення у розрізі регіонів України є досить розбалансованою.

Як свідчать дані таблиці 5, на першому місці за обсягами наданих кредитів фізичним особам знаходиться Київська область та м. Київ. Лідерами з наданих кредитних вкладень фізичним особам є також великі промислові центри і регіони, де сконцентровано населення з вищим рівнем доходів. Зокрема у 2011 році 73,4% сукупного обсягу кредитів фізичним особам припадало на Київську область та м. Київ (34,3%) та сім економічно потужних областей України – Дніпропетровську (8,1%), Одеську (9,2%), Донецьку (6,3%), Харківську (5,7%), Львівську (3,6%), Запорізьку (2,9%), та Автономну Республіку Крим (3,7%). При цьому, у 2007 році, на вказані регіони припадало 71,4% сукупного обсягу кредитів фізичним особам. Таким чином, у 2011 році питома вага даних регіонів дещо збільшилась, що обумовлено ростом динаміки кредитування населення столиці – питома вага кредитів фізичним особам у Київській області та місті Києві збільшилась з 31,8% до 34,3%, на Харківщині – з 5,0% до 5,7%, на Львівщині збільшилась з 3,4% до 3,6%, на Одещині – з 8,9% до 9,2% [3]. Найменше кредитів фізичним особам було надано в Сумській (1,0%), Чернігівській (1,0%), Кіровоградській (1,1%), Тернопільській (1,2%), Рівненській (1,3%), Волинській (1,4%) та інших областях з невисоким рівнем доходів населення. У половини (13) регіонів України у кредитних портфелях банків переважали вимоги за кредитами, наданими фізичним особам. Насамперед, це стосувалося Закарпатської (67,4%), Житомирської (63,9%), Чернівецької (60,2%), Хмельницької (56,6%) областей та Автономної Республіки Крим (55,6%). Загалом з 2007 р. до 2011 р. виразно простежується тенденція до нарощування обсягів кредитування фізичних осіб у регіонах. Так, якщо в середньому по Україні за вказаний період обсяги кредитів населенню зросли в абсолютному вираженні у 17,3 разу, то в Запорізькій області – у 17,9, Івано-Франківській – 20,8, Київській – 34,4, Кіровоградській – 18,5, Львівській – 19,5, Одеській – 28,4, Тернопільській – 23,5, в Автономній Республіці Крим – у 18,0 разів [3].

Таблиця 5.

Динаміка та структура вимог банків за кредитами, наданими фізичним особам за 2007-2011 рр.[3].

Регіон	2007		2008		2009		2010		2011	
	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Усього	160 386	100	280 490	100	241 249	100	209 538	100	208 444	100
АРК та м. Севастополь області	5312	3,3	10 224	3,6	8 827	3,7	7 597	3,6	7 672	3,7
Вінницька	2906	1,8	5 260	1,9	4 562	1,9	3 773	1,8	3 709	1,8
Волинська	2121	1,3	4 256	1,5	3 832	1,6	3 286	1,6	3 229	1,5
Дніпропетровська	14860	9,3	24 535	8,7	20 261	8,4	17 147	8,2	16 780	8,1
Донецька	10281	6,4	17 999	6,4	15 415	6,4	13 281	6,3	13 218	6,3
Житомирська	2356	1,5	4 008	1,4	3 512	1,5	2 984	1,4	3 011	1,4
Закарпатська	3239	2,0	6 034	2,2	5 472	2,3	4 250	2,0	4 181	2,0
Запорізька	4671	2,9	8 339	3,0	7 207	3,0	5 987	2,9	5 990	2,9
Івано-Франківська	2705	1,7	5 170	1,8	4 385	1,8	4 032	1,9	4 237	2,0
Київська та м. Київ	50993	31,8	93 270	33,3	78 541	32,6	71 170	34,0	71 480	34,3
Кіровоградська	1646	1,0	2 878	1,0	2 397	1,0	2 041	1,0	2 035	1,0
Луганська	3569	2,2	5 743	2,0	4 753	2,0	4 107	2,0	4 100	2,0
Львівська	5412	3,4	10 815	3,9	9 506	3,9	7 662	3,7	7 433	3,6
Миколаївська	3247	2,0	5 752	2,1	5 262	2,2	4 546	2,2	4 527	2,2
Одеська	14260	8,9	24 026	8,6	22 218	9,2	19 561	9,3	19 270	9,2
Полтавська	2909	1,8	5 112	1,8	4 211	1,7	3 586	1,7	3 616	1,7
Рівненська	1974	1,2	3 867	1,4	3 373	1,4	2 806	1,3	2 784	1,3
Сумська	1588	1,0	3 114	1,1	2 585	1,1	2 204	1,1	2 203	1,1
Тернопільська	1788	1,1	3 395	1,2	2 874	1,2	2 352	1,1	2 277	1,1
Харківська	7989	5,0	15 911	5,7	14 299	5,9	12 167	5,8	11 854	5,7
Херсонська	2505	1,6	4 696	1,7	4 126	1,7	3 667	1,8	3 649	1,8
Хмельницька	2642	1,6	5 205	1,9	4 494	1,9	3 842	1,8	3 815	1,8
Черкаська	2417	1,5	4 187	1,5	3 493	1,4	2 949	1,4	2 915	1,4
Чернівецька	2221	1,4	4 039	1,4	3 406	1,4	2 701	1,3	2 639	1,3
Чернігівська	1538	1,0	2 655	0,9	2 237	0,9	1 841	0,9	1 819	0,9

На підставі проведеного аналізу стану банківського кредитування населення можна зробити висновок, що кредити, надані домашнім господарствам депозитними корпораціями (банками), на кінець серпня 2011 року становили 209 млрд. грн., темп їх приросту становив -4.6% у річному обчисленні порівняно з -5.5% на кінець липня. Темпи приросту споживчих кредитів становили -0.2% у річному обчисленні, у тому числі в національній валюті 26.3% у річному обчисленні, у доларах США -18.4% у річному обчисленні. Темпи приросту кредитів на нерухомість становили -11.5% у річному обчисленні, у тому числі в доларах США -14.4% у річному обчисленні. Спостерігається тенденція до зменшення кредитів у іноземній валюті та збільшення об'ємів короткострокових кредитів.

Однак, сучасна практика кредитування населення банківськими установами України має ряд проблем.

По-перше, сфера банківської діяльності – кредитування, зокрема на споживчі потреби, в Україні фактично не має спеціального законодавчого забезпечення.

По-друге, на даний час в Україні в умовах кризової економічної ситуації видається позик населенню значно менше, ніж у будь-якій іншій розвинутій державі. Однією з суттєвих причин цього є оцінка справжньої платоспроможності позичальника, яка має здебільшого епізодичний характер, або взагалі не проводиться.

По-третє, відсутність економічно обґрунтованої процентної політики аж до 21 січня 2010 року, що давало змогу банкам постійно змінювати процентну ставку за кредитами [1, с. 129].

По-четверте, недотримання принципів банківського кредитування, зокрема, складнощі із забезпеченням повернення, використання готівкових коштів при видачі і погашенні позики, нерідкість випадків нецільового використання позик або несвоєчасного погашення населенням заборгованості перед банком [1, с. 130].

Отже, реалізація цілей банку у сфері організації кредитних відносин вимагає розробки адекватних заходів з розвитку і вдосконалення споживчого кредитування. На нашу думку такими заходами можуть бути:

1. Удосконалення регулятивної бази, в тому числі законів, котрі захищають права кредиторів. Зокрема, необхідно прийняти Закон України “Про споживче кредитування”. На наш погляд, Закон України “Про споживче кредитування” повинен охоплювати: всі види банківських кредитів, включаючи кредити, котрі не одержали в даний час належного розвитку, – картковий кредит, овердрафт, на освіту, іпотечний кредит; організацію контролю у процесі кредитування (обсяг контролю, аудит кредитних операцій); передбачати інфляційні моменти, страхування кредитних ризиків та інші важливі питання. Національному банку України розробити нове Положення “Про кредитування” або прийняти Закон “Про споживчий кредит”. Покращити методичне забезпечення організації споживчого кредитування шляхом розробки відповідних внутрішньобанківських положень.

2. З метою зниження ризиків при споживчому кредитуванні банками необхідно удосконалити методики оцінки кредитоспроможності позичальників-фізичних осіб, зокрема скорингових моделей, які б давали змогу об'єктивно оцінювати надійність позичальника.

3. На нашу думку, українським банкам у сучасних економічних умовах основний акцент при виборі рішення про надання кредиту позичальникам-фізичним особам необхідно робити на кредитну історію, аналіз доходів і, лише в останню чергу, на забезпечення.

4. Забезпечити дотримання принципів, пов'язаних з умовами банківського кредитування. Зокрема, скоротити частку готівкових коштів при видачі і погашенні позички, що призведе до зменшення витрат обігу і посилення контролю за цільовим використанням кредиту.

5. Знизити ціну споживчого кредиту та розширити його доступ для ширшого кола платоспроможних клієнтів та розробити нові механізми, дозволили б адаптувати ставки за кредитами.

6. Здійснити адаптацію міжнародного досвіду споживчого кредитування до української банківської практики, звернувши особливу увагу на розвиток кредитних карток, овердрафтів, кредитів на освіту, інвестиційних кредитів.

Література

1. Чайковський Я. Аналіз сучасного стану і перспективи розвитку банківського кредитування населення в Україні / Я. Чайковський // Світ фінансів. – 2009. - №2(15). – С. 124 – 131.
2. Офіційний сайт Асоціації українських банків // Режим доступу: <http://www.aub.org.ua>.
3. Офіційний сайт Національного банку України // Режим доступу: www.bank.gov.ua.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи» від 23.06.2009 № 1533 – VI.
5. Петрівкіна О.С. Особливості організації споживчого кредитування: проблеми та перспективи / О.С. Петрівкіна, М.В. Цеберман // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2011. - № 2(14). - С. 38- 47.